

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

ИСЕЉАВАЊЕ СРБА ИЗ НОВОПАЗАРСКОГ САНЦАКА

Авдија Авдић, *Прилог проучавању исељавања Срба из Новопазарског Санцака од 1850—1912. године*, Новопазарски зборник, св. 13, Нови Пазар 1989, 111—123.

Значајно и сложено питање исељавање Срба из Новопазарског санцака у периоду од средине XIX века до Балканског рата 1912. аутор је успешно проучио у склопу једне дуге немирне ситуације и као последицу несрећених друштвено-политичких и економских прилика, затим националних и политичких интереса Србије и Црне Горе. Због тога се за покретљивост српског становништва у Новопазарском санцаку у науци с разлогом истицало да је *јаче него у ма којој другој области нашег народа*.

До средине XIX века и неко време после тога српско становништво је на простору Новопазарског санцака *било највише заступљено у односу на остале области Старе Србије*. На основу статистичких података из 1865, број муслиманских мушких глава износио је 30.971, а немуслиманских 44.374. Међутим, до 1911 (период дуг 46 година то стање у верској заступљености становништва јако се изменило на штету хришћана, односно Срба: поменуће године укупан број муслимана износио је 126.972, а немуслимана 90.460.

Из наведеног се види да је муслиманског становништва 1865. године било знатно мање него хришћанског, док је 1911. број муслиманског становништва био већи за 36.511. До наглог повећања муслиманског становништва дошло је од 1878. године услед *навале мухаџира из Босне и Херцеговине*.

Сасвим је разумљиво што је исељавање Срба из Новопазарског санцака текло углавном према Србији, која је била слободна и независна. Исељавање у

Црну Гору било је далеко слабије. Српско становништво је претежно бежало због насиља, отимања поседа, неродне године, крвне освете и др. Главни прелаз исељавања били су Рашка, Јавор и Кокин Брод.

Поменимо и питање насељавања мухаџира на места исељених Срба. Аутор истиче: да су се на путу према „домовини (Турска) коју никада нису видели“, многи мухаџири из Босне и Херцеговине задржавали у Новопазарском санцаку и остали трајно да живе. Захватили су папњаке и утрине чиме је смањена испаша и отежано гајење стоке. Турске власти су смишљено прилазиле питању колонизације мухаџира. Њиховим насељавањем *власти су настојале да разбију компактна српска села*.

Било је случајева да су мухаџири и *отимали земљиште од српских сељака*, па чак и црквене имања. Исељавање је било најмасовније у годинама 1888, 1889. и 1890, затим касније — 1890, 1900. и 1901. године.

Све у свему, приказани рад А. Авдића о исељавању Срба из Новопазарског санцака од 1850. до 1912. спада у најбоља истраживања која имамо о томе. Зато ће овај рад побудити пажњу људи који желе да упознају етничке и миграционе проблеме у наведеном делу наше земље. Иначе, две велике сеобе Срба из Новопазарског санцака — *једна*, до сада проучена, пре крај турске владавине, и *друга*, још не проучена, од последњег светског рата, по својим последицама значе и *два судбоносна догађаја у историји тога краја*.

Јован Ф. Трифуноски